

Recenze

Slovník současné češtiny

Autor: Vanda Stejskalová Neděle, 19 Únor 2012

Slovní zásoba češtiny se neustále mění. Některá slova zastarávají, nebo dokonce zcela zanikají, jiná naopak vznikají buď vlastním tvořením nebo přejímáním z cizích jazyků. Z toho důvodu je nutné jednou za čas aktualizovat stávající výkladové slovníky, pokud v nich chceme zachytit současný obraz naší mateřštiny. O to se nově pokusil autorský kolektiv z nakladatelství Lingea, který se podílel na vzniku nejnovějšího výkladového slovníku vydaného roku 2011 pod názvem *Slovník současné češtiny*.

Než se podíváme na tuto publikaci, připomeňme si krátce vývoj české lexikografie předešlého období, tj. 20. století, které dalo vzniknout několika výkladovým slovníkům češtiny. Prvním z nich byl *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957, dále PSJČ), který je vůbec prvním dokončeným slovníkem tohoto typu ve slovanské lexikografii. Po něm následoval *Slovník jazyka českého pravopisný, kulturní a fraseologický* (1935–1937), který je dnes spíše zapomenutý, přestože v době svého vzniku patřil k velice oblíbeným slovníkům u širší veřejnosti. Výrazným mezníkem v české lexikografii představuje vznik *Slovníku spisovného jazyka českého* (1960–1971, první sešit již r. 1958; dále SSJČ), který měl jako první statut kodifikátora spisovné lexikální normy českého jazyka. Pro praktickou potřebu uživatelů byl vytvořen jednosvazkový *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1978, dále SSČ), který se dočkal řady nových, aktualizovaných vydání (nejnověji r. 2010) a který je zatím nejoblíbenějším slovníkem tohoto druhu.

Nyní jsme se však dočkali prvního slovníku, který zachycuje jádro české slovní zásoby 21. století. Slovník současné češtiny patří k slovníkům středního rozsahu (shrnuje v sobě celkem 30 000 hesel, nejrozsáhlejším slovníkem tedy dosud zůstává PSJČ se svými 250 000 hesly a SSJČ s téměř 200 000 hesly). Mezi slova běžná, obsažená tedy i ve výše zmíněných slovnících, jsou do Slovníku spisovné češtiny nově zařazeny lexikální jednotky přejaté do naší slovní zásoby poměrně nedávno, které však dnes patří k běžně užívaným. Mezi nimi to je např. audiokniha, babybox, e-shop nebo sudoku, tedy slova dosud vykázaná do slovníků cizích slov nebo do slovníků neologismů.

Otázkou je, z jakého materiálu vlastně autoři slovníku vycházeli. V úvodu je pouze okrajově zmíněno, že byl obsah slovníku vybrán „z mnohem obsáhlejšího jazykového korpusu firmy Lingea“ (s. 5). Bylo by vhodné, kdyby byl tento korpus poněkud blíže specifikován, např. nakolik je v něm zastoupena beletrie (a z jakého období, od kterých autorů), publicistika aj.

Autoři se při psaní heslových slov řídili Pravidly českého pravopisu, vydanými nakladatelstvím Lingea v roce 2010 a zakládající se na pravopisné úpravě z roku 1993. Z toho důvodu dobře uvádí případné dublety (např. *feminismus* i *feminizmus*, *vitamin* i *vitamín*). Na rozdíl od akademických pravidel však u slov přejatých doplňují ke kodifikované podobě i původní zápis slova, pokud je v česky psaných textech běžně užíván, např. *chat* i *čet*, *manažer* i *manager*. To však podle mého názoru může vést uživatele slovníku k mylnému přesvědčení, že jsou tyto podoby (tedy *čet*, *manager* apod.) spisovné. Tyto formy však nejsou uvedeny v nejnovějších akademických pravidlech, ani na stále aktualizovaných stránkách Internetové jazykové příručky, kterou spravuje Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Z toho důvodu by tyto nespisovné podoby vůbec do slovníku zařazeny být neměly.

Přejdeme nyní ke struktuře samotných hesel. Za heslovým slovem je vždy uveden slovní druh a morfologické informace (např. u substantiv vždy genitiv, případné morfologické varianty apod.). Následují významy a případné stylové příznaky. U významů jsou uvedena synonyma a antonyma, pokud existují, a také příklady. V jejich rámci jsou vysvětlovány též idiomy. V závěru hesla jsou připojeny případné odvozeniny.

Ve slovníku je využito hojně hnízdování; přihnízdovány bývají přechýlené tvary, deminutiva, relační adjektiva, dále příslovce vzniklé z adjektiv, názvy vlastností nebo zpodstatnělá přídavná jména. Díky tomu je slovník přehlednější a zbytečně se v něm nekupí nadbytečná hesla, jejichž význam je snadno odvoditelný po přečtení významu základového slova. Hnízdování samozřejmě není provedeno, pokud má odvozené slovo nějaký význam navíc než slovo základní.

Pro snadnější orientaci v slovníku jsou některé části textu zvýrazněny barevně. Samotné heslové slovo je tištěno hnědou barvou, flektivní tvary modrou, gramatické kategorie oranžovou a případné stylistické kvalifikátory zelenou. K rozlišení výkladové části od příkladů je využita kurziva, dále jsou v textu využity i různé velikosti písma, symboly (např. pro vydělení frazeologie) a barevné rámečky. Některá hesla jsou doplněna obrázky (ty jsou časté u hesel týkajících se živočichů a rostlin, najdete tu však i obrázek kosinusoidy, lisu na citrusy nebo ručního rýžáku). Obrazová příloha pomůže uživateli slovníku

spojit si dané slovo se skutečnou realitou, nicméně z úvodní části ani ze samotné slovníkové části není zřejmé, podle čeho se autoři slovníku při výběru ilustrací řídili.

Slovník je určen pro širokou veřejnost, která dozajista ocení jeho formu. Jde o jednosvazkový slovník, který je navíc doplněn elektronickou verzí na CD-ROMu. Díky tomu budete moci se slovníkem pracovat kdekoli (nemusíte s sebou vozit více než tisícistránkovou knihu, ale jen CD, které lze spustit na jakémkoliv počítači). Elektronická verze navíc umožňuje svému uživateli řadu výhod, zejména snadné vyhledávání a možnost jednodušší manipulace při přecházení z jednoho hesla na druhé nebo při vyhledávání dalších exemplifikací na výskyt daného slova.

Slovník současné češtiny se podle mého názoru dočká veliké obliby. Je vůbec prvním výkladovým slovníkem u nás, který je v dostání jak v klasické knižní podobě, tak i v elektronické.

Na závěr se můžete podívat, jak vypadá zpracování stejného hesla v jednotlivých českých výkladových slovnících (na ukázce hesla *krásný*):

PSJČ

krásný adj. (*komp.* krásnější, řidč. kniž. krasší) *působící krásou, líbící se.* „Hezký chlapíček.“ „Nejen hezký, krásný je.“ Štěp. Krásné jest to, co citu našemu estetickému za dost činí. Jg. Spojit užitečné s krásným – umění cíl nejvyšší! Mach. [Na vojně] strávil osm nejkrásnějších let života. Herrm. Osmdesát let, to je krásný věk. Us. Jak krásný jest ten člověk předc s svým ideálním vzorem! Ner. Uznání jeho nepřemožitelnosti vůči krásné pleti mu lichotilo nemálo ženám. Klost. Nebyl právě přítelem krásného pohlaví žen. Šmil. Athénský „krásný svět“ nosí se již zcela moderně ženy. Ner. Dnešní krásná literatura není dobrá *beletrie*. Šal. **D často iron.** Jsi krásný otec, celý rok nevyvedeš dítě na procházku. Ner. To by bylo krásné, aby si tatínek u mě zakouřil nesměl! Rais. **D veliký, značný.** Nechala mu krásný kapitál a nezadlužený statek. Kun. On má krásný plat. Rais. **D výhodný.** Krásná příležitost. **D vyjadřuje prostě oživení situace.** Poštovní sluha přinesl jí jednoho krásného odpůldne dopis. Ner.

SSJČ

krásný příd. (2. st. krásnější, kniž. krasší) **1.** (*při pohledu, poslechu apod.*) *působící velmi libě, esteticky, působící krásou, líbící se, velmi hezký, velmi pěkný; spanilý sličný* (op. ošklivý, škaredý, šeredný, ohyzdný): k-á žena; k. dům; k-á květina; k. zjev; k-á vazba; k-á hudba; k. den; k-é pohlaví ženy; k-á literatura, k-é písemnictví *básnictví a umělecká próza*; k-á próza *umělecká*; ♦ udělat něco pro něčí k-é oči *nezištně, nesobecky* **2.** *vzbuzující plně uspokojení svou hodnotou, nejlepší, jaký je možno si přát:* má k-é vysvědčení; dostat k-é místo; mít k-é vlastnosti; k. skutek *ušlechtilý*; iron. to by bylo k-é (čast. pěkné), aby... *nelze souhlasit s tím, že by* **3.** expr. *veliký, značný*: k. plat; k-é věno; to je k. věk; mít k-ou příležitost **4.** expr. *vyjadřuje jen náladové oživení situace:* jednoho k-ého dne přišel; - zpodst. krásno, -a s. kniž. *krása*: kult krásna; umělecké k.; → přísl. krásně, krásno v. t.; → podst. *krásnost, -i ž.: k. formy (Tyrš) *krása*

SSČ

krásn|ý příd. **1.** *libý pro zrak, sluch a představivost, velmi hezký*: k-á žena, květina hudba; k. dojem *estetický*; k-á literatura *prozaická a básnická, beletrie*; v oslabeném význ. (při vyprávění) jednoho k-ého dne **2.** expr. *velmi dobrý, plně uspokojující, výhodný; uspokojivě velký, dlouhý apod.*: k-é vysvědčení, místo; k. plat, věk; -ě přísl.: k. zpívat; k. opálený; v přís. venku je k.

Slovník současné češtiny:

krásný příd. **1** příjemný pro zrak, sluch a představivost □ *krásná žena/květina/hudba* • *krásný den* • přen. *jednoho krásného dne* = jednou; někdy ■ *krásná literatura* = *beletrie* * *udělat co pro* či *krásné oči/kvůli krásným očím* koho = udělat něco nezištně, nesobecky, z lásky k někomu **2** expr. velmi dobrý, plně uspokojující, nejlepší, jaký je možno si přát; uspokojivě velký, dlouhý ap. □ *krásné vysvědčení* • *mít krásnou příležitost* • *dožít se krásného věku* **krásně** přísl. □ *krásně malovat/mluvit* • *Venku je krásně.*

Rozhovor s Evou Kopečkovou, koordinátorkou projektu *Slovník spisovné češtiny*, naleznete [na stránkách rádia Petrov](#).

Slovník současné češtiny vydalo nakladatelství **Lingea**